TAULA DE DEBAT: LA RESPOSTA DE L'EDUCACIÓ A LA DIVERSITAT RELIGIOSA

Lluís Ylla
Fundació Jesuïtes Educació

Preàmbul

Proposar un debat sobre "la resposta de l'educació a la diversitat religiosa" és un plantejament positiu. Afirmem una realitat, la diversitat religiosa, i ens preguntem com respondre-hi des de l'educació. Ens obrim a pensar que des de l'escola hi hem de donar una resposta, educativament vàlida. És també un tema nou. Al marge del marc normatiu sobre l'ensenyament de la religió[1], hem abordat la diversitat religiosa des de la sociologia, però no tant des de la pedagogia. En diversos organismes públics i privats s'han propiciat diàlegs molt interessants i hi ha algunes concrecions pedagògiques sobre les que caldria reflexionar. En el cas d'escoles catòliques el marc de referència és breu i obert[2].

En posar-m'hi a reflexionar m'adono que s'obren per a aquest debat moltes possibles línies de treball, totes importants. Per exemple: podríem fer una anàlisi de la resposta que s'està duent actualment a l'escola, o en altres períodes, i quina seria la resposta ideal; o també podríem aturar-nos en l'evolució de la diversitat religiosa i en les seves implicacions sociològiques; o també podríem fer una anàlisi comparada dels marcs jurídics legislatius que influencien en la resposta de l'educació al fet religiós en l'escola i el que faciliten o dificulten una resposta de l'educació a la diversitat religiosa; o podríem fer un debat sobre el valor existencial, subjectiu, de les propostes religioses dins de les cultures actuals i com l'escola se n'hauria d'ocupar; o com hauria de ser la classe de religió en un context de diversitat religiosa.

La meva aportació, però, serà la de subratllar alguns punts que crec que fóra bo que l'escola considerés en el context actual i plantejar algunes preguntes per considerar aquesta resposta amb profunditat. Algunes afirmacions teòriques que faig són necessàriament molt breus, i per tant es poden considerar insuficients, i tenen l'únic objectiu de justificar alguns comentaris. Els exemples als quals al·ludeixi en algun cas no tindran cap pretensió de representativitat. En un treball més extens caldria precisar en cada cas les excepcions i les particularitats, que aquí deixem de banda, i aportar dades estadístiques precises.

---

1 Decret 143/2007, disposició addicional tercera, pàg. 21876-21877, Llei orgànica 2/2006 d'educació, disposició addicional tercera, pàg. 17195

2 "Les escoles catòliques, a més, no han de renunciar a les seves característiques peculiars i al propi projecte educatiu d'orientació cristiana, quan s'hi reben als fills d'immigrants d'altres religions. S'informarà sobre això amb tota claredat als pares que vulguin inscriure els seus fills. Així mateix, cap nen serà obligat a participar en les litúrgies catòliques o a complir gestos contraris a les seves conviccions religioses.
Per la seva banda, les hores de religió previstes en el pla d'estudis, si es realitzen amb fins d'ensenyament escolàstic, podrien, lliurement, servir als alumnes per conèixer una creença diferent de la pròpia. En qualsevol cas, en aquestes hores, s'educarà a tots en el respecte, sense relativisme, cap a les persones que tenen una diferent convicció religiosa" …. "En les escoles que s'ofereix també menjar, convindrà tenir en compte les regles alimentàries dels alumnes, a menys que els pares declarin renunciar a elles. L'escola podrà afavorir, a més, moments de diàleg, sobre l'activitat comuna, entre pares, inclosos també aquells pertanyents a altres religions." *Instrucción erga migrantes caritas Christi* nº 62 i nota 60. Consell Pontifici per a la pastoral dels immigrants i itinerants. Vaticà 2004

Quan abans he escrit "cultures actuals" expressava ja una dificultat inicial per reflexionar sobre aquest tema: parlem de diversitat religiosa, però hem tenir present, abans, la diversitat cultural dins de la que es situa la diversitat religiosa. L'escola és receptora de la diversitat cultural i dins d'aquesta de la diversitat religiosa. Seria una situació diferent si la societat fos religiosament més homogènia o si hi haguessin escoles de major identitat religiosa per la confessionalitat de l'estat, ja siguin públiques[3] o privades (cas d'escoles adreçades a alumnes de famílies d'una determinada confessió).

Un altre element de context que només apunto, és l'evolució de la significació de les religions en les societats desenvolupades. Per una banda hi ha un procés de secularització permanent. Fins i tot a les societats islàmiques. Per altra es donen processos de "re-magificació", de recerques de fonts de sentit, d'espiritualitats "desregulades", és a dir, que no cerquen en les ortodòxies de les grans religions. Dins d'aquest context, el cas català porta les dificultats d'un passat nacional-catòlic. A vegades es parla amb més llibertat entre educadors del fet religiós en un escola pública francesa que en una escola catòlica nostra. L'esbiaix del nostre país es constata cada cop que quan es parla de religió s'arriba de pressa a debats sobre l'estructura de l'església catòlica i a uns quants tòpics. Al mateix temps, els darrers anys, a mesura que ens allunyem del període nacional-catòlic, es reforça en alguns casos en el món catòlic la identitat religiosa dels projectes educatius. En un món molt tolerant, molt permissiu, democràtic, no es dóna el complex que es donava en els primers anys de la democràcia. En aquests sentit ens anem assemblant més a societats de llarga tradició democràtica. És més freqüent trobar que s'explicita públicament la identitat religiosa.

L'escola catalana està en un context en el qual la tradició cristiana, es vegi o no, és un rerefons cultural permanent[4]. La diversitat de la que volem parlar se situa sobre aquesta base. L'escola se situa en aquest context, acull aquesta diversitat i ha de reconèixer aquesta diversitat. A les escoles públiques i privades, cristianes o no, els alumnes que hi acudeixen provenen en bona part de les zones properes. A grans trets, si al barri o la zona hi ha poca immigració, una part important dels alumnes i dels seus pares tenen una referència catòlica més o menys propera. Referència no vol dir adscripció!. Si es tracta d'un barri amb un percentatge significatiu de persones provinents de la immigració, aleshores hi trobem el catolicisme d'Amèrica Llatina o de Filipines, l'islamisme del Magreb, l'hinduisme de l'Índia, l'islamisme del Pakistan... Amb totes les insuficiències, casuístiques i dificultats culturals, econòmiques, socials que vulgueu, crec que l'escola catalana, en aquest tema, tendeix a ser molt inclusiva. Integra qui opta per ella.

Parlem de diversitat religiosa a l'escola perquè ens la trobem com mai. Ens les escoles de barris amb immigració important és ben palès per les implicacions visuals, sensorials, culturals, alimentàries, festives... Podem començar a parlar d'aquestes zones: escoles de Poble Sec, de l'Hospitalet, de Badalona, de Granollers, de Vic, de Girona, de Salt... Però crec que en molts casos, a més de diversitat religiosa, ens trobem amb el retrocés del món religiós catòlic, i l'increment de cultures laiques o secularitzades, sense massa adscripcions a ideologies o corrents culturals estructurats. O sigui, que hi ha diversitat religiosa a algunes escoles, que ha

[3] Hi ha diversos països en els quals les seves constitucions reconeixen una religió d'estat (catòlica, anglicana, protestant, islàmica, budista…). N'hi ha també alguns que expliciten un tractament preferencial a una determinada confessió (cas d'Espanya, Finlàndia, Suècia, Israel…) sense definir, però, una religió oficial.

[4] R. Pannikar comentava com la influencia religiosa en un determinat territori era palesa molt més enllà de la ideologia dominant en aquell territori en un determinat moment.

crescut molt al llarg dels darrers 20 anys, i hi ha moltes escoles amb una diversitat cultural posterior al d'una època marcadament catòlica.

Presència de les religions a l'educació escolar

La religió ha anat perdent terreny com a significació social i en el cas de l'escola en nombre d'hores lectives, en percentatge d'alumnes, en interès per part dels claustres, en demanda dels pares. La matèria de cultura religiosa és present a l'escola cristiana i d'una manera significativa a l'escola pública i altres escoles no confessionals. La qualificació dels docents de formació religiosa no ha deixat de progressar. Donat que el currículum oficial presenta dificultats pedagògiques i conceptuals, són nombroses les iniciatives de creació de materials, de reajustaments dels currículums. L'assignatura de religió pot evolucionar cap a una ètica cristiana, un treball dels valors, o de sensibilització espiritual, reduint la seva referència religiosa explícita. En el cas de les escoles catòliques es fan activitats confessionals (pastoral) extracurriculars. Alhora hi ha escoles en les quals no existeix cap referència religiosa.

Per altra banda, han incrementat les recerques de sentit, d'ajut, un veritable signe no sols cultural sinó d'interès educatiu. No es tracta sovint de recerques religioses, però tenen elements comuns amb la dimensió espiritual, anímica, que han conreat les religions. A més en alguns casos s'associa o complementa la formació religiosa. Per exemple, el cas del ioga a l'escola, el *mindfulness* a l'educació, la pedagogia de la interioritat, meditació a l'aula, moments de silenci, etc. Aquestes "noves recerques", "desregulades", repercuteixen –crec que molt positivament- en l'aprenentatge i en els horitzons existencials que proporcionem als alumnes.

On estem i què hauríem d'assolir

L'assimilació de la cultura religiosa que fan els alumnes, fins i tot els que han fet activitats confessionals extraescolars, depèn tant o més de la família que de l'escola. Si la cultura familiar no conté elements religiosos, difícilment l'escola, amb el temps de què disposa per treballar la cultura religiosa, pot contribuir gaire a un coneixement important del fet religiós. Més encara quan, essent com és la nostra societat, els currículums de religió s'haurien de repensar, d'esporgar, re-prioritzar i reescriure. Cal aprofundir els plantejaments, considerar la significació dels aprenentatges, tenir més en compte les etapes del desenvolupament i la psicologia de l'aprenentatge i millorar la pedagogia. Crec que aquest és el gran repte per a la formació religiosa curricular. És freqüent que s'acabi l'escolarització amb una formació religiosa baixa.

Per a mi, la formació religiosa d'un alumne en acabar hauria de ser alta, igual que hauríem de procurar que sigui alta en literatura, matemàtiques o socials. No perquè s'adhereixi o no a una religió, cosa que mai no estarà a les mans dels docents, sinó perquè es plantegi amb rigor i profunditat grans qüestions per a la vida, per al sentit, per a la recerca de la felicitat; qüestions que les tradicions religioses s'han plantejat i plantegen; qüestions que són bàsicament qüestions humanes, existencials; qüestions que tenen resposta dins i fora de les religions; però qüestions que crec que algú les ha de plantejar com s'han plantejat des del millor que ha viscut dins de les tradicions religioses. L'educació, "la porta obligada a la realització personal i al progrés col·lectiu"[5], ha de plantejar aquestes qüestions amb qualitat i alçada intel·lectual.

Fóra bo que en acabar la formació obligatòria i post-obligatòria un alumne tingués una comprensió qualificada, àmplia, seriosa del fenomen religiós. Que pogués tenir una postura

[5] LEC, preàmbul.

crítica fonamentada, que el permetés tenir un criteri propi lliure de tòpics. L'opció religiosa, sigui la que sigui, o no-religiosa, que també és molt variada, és una opció de gran contingut humà, no és una característica sociològica simple. No estem davant d'una matèria instrumental sinó existencial que apel·la a la recerca de sentit, de felicitat.

Tipus i orientació de la formació religiosa i els seus límits

Quines característiques hauria de tenir la formació religiosa com a matèria curricular? En primer lloc, tot allò que es digui ha de tenir rigor conceptual. En segon lloc s'ha de ser extremadament respectuós amb la llibertat dels alumnes. Respecte, perquè qui tenim davant té cadascú els seus móns, els seus costums, les seves tradicions, i un educador no hauria d'usar la seva posició de poder per forçar en aquests àmbits. No tothom és o no és religiós. Respectar, però, no vol dir ser neutre. L'exposició d'una matèria no és neutra, menys d'una matèria que té a veure amb els valors, el sentit. Expressar, també en cultura religiosa, convicció i entusiasme pel que hom ensenya em sembla desitjable. Però no podem entrar barroerament en el món interior de les persones o pretendre manipular les consciències. Un tercer element d'estil seria l'esperit crític. Un fet religiós és bo o dolent? Depèn! En tant que ajudar a créixer, a eixamplar el cor, a crear pau, a construir justícia, és bo. En tant que encongeix, que és còmplice del mal, que justifica guerres... és menyspreable. El fenomen religiós és complex. La vivència religiosa és complexa. Ésser crítics per acostar-nos madurament a la religió, sabent contextualitzar, analitzar, re-llegir, traduir; sabent veure'n les derivacions sectàries; les aplicacions crèdules i ideològiques; trobant allò de millor que les tradicions religioses aporten i deixant de banda allò de mediocre o negatiu que han contingut, és fonamental.

També penso que la formació religiosa (i el mateix diria de la filosofia, la formació ètica, la formació ciutadana) ha d'apel·lar a les exigències interiors, a viure a fons la vida, a invitar a viure, a fer projectes de vida amb sentit. No cal només que sigui un president de govern que digui: què faràs tu per al teu país? Crec que la formació religiosa ha de preguntar: què vols fer de la teva vida? Què faràs per ser feliç? Què vols fer per als que t'envolten, per al teu país? I ha de mostrar com el millor de les tradicions religioses han ajudat a donar respostes sàvies a aquestes preguntes. L'alumne és bo que es trobi amb algú que busca ser coherent amb el que diu, però que alhora el respecta i l'anima a donar la seva resposta lliure. Els contrapunts als elements d'estil que he dit serien que la formació religiosa no ha de ser simplista ni simplificadora, banalitzadora, adoctrinadora, o ocultadora.

Anant cap els diferents nivells de continguts crec que se'n poden distingir varis. Primer el nivell cultural patrimonial: és el que informa dels referents religiosos presents en la cultura, les arts; que aporta els codis de lectura i interpretació cultural. En segon lloc el nivell sòcio-històric: és el que exposa els fets històrics i socials, suggereix interrelacions, aportant possibles interpretacions a partir de les ciències socials, els fenòmens grupals. Es tracta de conèixer el paper que les religions han tingut en els processos socials, polítics, culturals. En tercer lloc el nivell antropològic-existencial: és el que cerca la correspondència entre allò que entenem de la nostra condició humana individual i allò que proposen les religions. És aquí que cal presentar les religions com a complex de cosmovisions, ètiques, estètiques i vivències, i relacionar-los amb l'experiència humana que busca la felicitat, sentit... I finalment el nivell confessional-catequista. És un nivell que parteix de la voluntat lliure que una tradició religiosa esdevingui significativa per a la meva vida. Es tracta d'aprofundir en els nivells anteriors, especialment en l'antropològic existencial, i fer-ne aliment concret per a la meva vida. Es tracta d'acompanyar el procés de la comprensió, vivència i implicacions ètiques d'aquella tradició religiosa que em vull apropiar.

Crec que els tres primers nivells els pot, els hauria, de proporcionat tota escola del nostre país. El quart nivell forma part de l'oferta lliure de l'escola i pot tenir concrecions molt diferents. És molt diferent el cas, per exemple, d'una escola catòlica o anglicana a Anglaterra, on anar a l'escola respon a la voluntat de pràctica activa confessional, al cas de Catalunya, en el qual aquest nivell té el seu encaix en els temps extracurriculars, o en l'escola pública francesa, que en el seu temps va deixar aquest nivell per als dimecres a la tarda i per a dur a terme a les parròquies; o d'escoles privades dels Estats Units on la diversitat religiosa confessional té gran normalització. Aquest quart nivell demana la claredat i el diàleg de l'escola amb les famílies.

L'encaix de la diversitat religiosa en la vida quotidiana de l'escola

La meva experiència sobre l'encaix de la diversitat religiosa en la vida quotidiana de l'escola és que el fet religiós hi està integrat d'una manera natural. Encaix natural no vol dir que no demani esforç d'adaptació i que no calgui ajustar diversos aspectes. A grans trets, no hi ha interferències a causa de festes, calendari, alimentació, costums... En el cas de l'alimentació s'atén de manera natural la demanda de no menjar determinats aliments com porc o vedella per part d'alumnes a qui la seva tradició religiosa els ho demana, com s'atenen altres demandes per prescripcions mèdiques.

Les festes religioses cristianes han quedat integrades en el nostre calendari i amb graus diversos en la cultura. En les festes religioses en el cas de famílies d'altres tradicions religioses, se cerquen equilibris entre el calendari escolar i les seves festes, amb excepcions. Per exemple quan se celebra una festa important hinduista molts dels alumnes d'aquesta tradició no assisteixen a l'escola, per a celebrar-la en família o en comunitat. La festa, realitat antropològica molt profunda, pot ser una ocasió privilegiada de formació religiosa que ajuda a conèixer, reconèixer i contemplar amb respecte la realitat de l'altre.

Hi altres elements culturals i socioeconòmics que interfereixen amb l'educació, com és el cas de la mobilitat familiar a causa del treball, o a causa de les anades periòdiques als països d'origen seguint els calendaris d'aquells països que no són els nostres. Això provoca que alguns alumnes marxin un mes de vacances al país dels seus pares en mig del que per nosaltres és ple curs.

Per a les persones d'altres tradicions religioses que opten per una escola cristiana, si el plantejament que fa l'escola és clar i respectuós des del començament, és plenament acceptat. No s'espera que l'escola cristiana faci altra cosa. Recordo el cas d'una pares musulmans que deien: està molt bé el que vosaltres feu, perquè després de l'islamisme, la vostra religió és la millor.

Qüestions curriculars: formació religiosa i formació científica? Limitacions, dificultats i potencialitats.

Al llarg dels segles XVIII, XIX i XX la ciència va créixer en la seva autoritat i pretensió de veritat. Allò que no es pot demostrar, que no és racionalitzable ni empíric, no és objecte de la ciència, i ha de quedar en l'esfera privada. El segle passat la ciència va qüestionar-se més a si mateixa. Era una ciència que incorporava la paradoxa, la incertesa. Dins de la mateixa ciència trobem que n'hi ha una de preguntes pràctiques, funcionals, i una de grans preguntes. Hi ha preguntes que demanen respostes tancades i hi ha preguntes que obren el ventall de respostes i que plantegen noves preguntes. Però la ciència i la religió tenen objectes que estan en plans diferents.

Anant a la formació religiosa, si aquesta se les hagués d'haver amb el fet que fa 6500 anys que es va crear el món, o que hi ha el punt "Déu" en el cervell, es trobaria amb una dificultat possiblement insalvable. En canvi un una formació religiosa que es posi al costat d'una formació científica de les grans preguntes, permet grans diàlegs i invitacions a la reflexió. Fins i tot s'estimulen mútuament. Citaré dos casos. Un és el del paleontòleg jesuïta Teilhard de Chardin. L'altra és la dels físics i científics nuclears que s'endinsen en els terreny de la meditació i l'espiritualitat. Però religió i ciència, quan ens referim a allò que es viu –no al fenomen observable- pertanyen a àmbits de la realitat diferents, corresponen a camps d'experiència diferents i han de mantenir la seva autonomia.

Avui hi ha algunes pretensions d'explicar l'experiència religiosa a partir estructures cerebrals o de plantejar-la com una competència "espiritual". Evidentment tot el que vivim és possible perquè som també estructures biològiques i éssers socials i culturals. Però el "Déu" de la filosofia i de les religions, des del meu punt de vista, no pot ser construït per causalitats o funcionalitats. El Déu de la filosofia i de les religions no és una construcció orgànica o educativa ni és extirpable. Més aviat té a veure amb l'experiència del tot-altre, amb el fons de l'ésser, amb les preguntes que retornen preguntes o silencis. Així entesa, formació religiosa i cultura científica, no són incompatibles, sinó que es pregunten mútuament.

En parlar de religió ens podem referir a tres àmbits diferents: el de l'experiència, el del fenomen i el de la cultura. Quan parlem de l'experiència estem en un terreny de llibertat individual, de la paradoxa, de relativització de la constatació empírica i de la formulació racional. Quan parlem de fenomen, parlem d'allò que és constatable, verificable, que podem intentar racionalitzar. I quan parlem de cultura parlem de creences en sentit psicològic: allò que en una col·lectivitat acceptem d'una manera implícita o explícita, que forma part dels nostres codis, protocols, pautes, convenis.. i com a tals influencien el fenomen i l'experiència. Però són tres àmbits diferents. En la formació religiosa a l'escola ens hem d'ocupar del fenomen i de la cultura, en tant que hem de saber allò que passa, intentar entendre per què passa, veure com el fenomen s'articula dins de la cultura.

Les religions han format part de la cultura des del seu començament. La cultura era cultura religiosa. Avui encara això es dóna en moltes situacions de l'Africa, Àsia i Llatinoamèrica. En les nostres societats "desenvolupades", des del segle XVI-XVII hem començat a autonomitzar la persona de les religions i hem parlat d'ateisme i agnosticisme. I quatre segles més tard ens trobem que per una banda les grans religions van perdent espai o canvia la seva distribució territorial, però que l'interès per al món "religiós" (per relligar-nos, per entendre, per abordar el misteri de la vida) en lloc de desaparèixer, creix, ja sia en les religions tradicionals o en noves formes d'expressió i recerca espiritual. Necessitem estudiar i conèixer aquest fenomen perquè forma part de la nostra cultura. Però la seva complexitat, el seu abast, la seva diversificació és la seva dificultat intrínseca. Algunes grans qüestions religioses són qüestiones per a adults, per a persones que es plantegen la gravetat de determinades preguntes. Sense haver viscut prou, sense haver sentit les limitacions i potencialitats de la vida, algunes qüestions religioses són difícils de plantejar. Això, per a una determinada comprensió de la religió a l'escola, constitueix una dificultat perquè passa quan els alumnes ja són fora de l'escola.

Currículum i professorat per a la formació religiosa

Crec possible construir un currículum des d'una òptica plural en clau religiosa, entenent que dins la clau religiosa hi entren, no només les religions sinó també les grans tradicions de pensament que tenen pretensió de "re-lligar-nos" amb el misteri de la vida com deia més amunt.

El sistema educatiu dels països ens demanaria en aquest punt plantejaments diversos. En el nostre cas la situació és diferent entre escoles públiques i escoles privades que tenen una opció religiosa explícita. Hi ha en teoria diverses alternatives. Podem plantejar un currículum neutre, molt descriptiu; o un currículum sincrètic que no distingeixi suficientment entre la diversitat; o igualitari, que contingui una mica de tot i consideri totes les religions i tradicions de pensament com a iguals com un mateix fet simple; o que esbiaixi sense criteri... Crec que el currículum que hi hagi ha de respondre al projecte del centre i ha de respondre al context i tenir perspectiva històrica. No estem en una facultat de ciències religioses ni en un centre d'espiritualitat o de creixement personal. L'espai dedicat al budisme tibetà no pot ser el mateix que el que es dedica a l'islamisme, i el que es dedica al catolicisme no pot ser el mateix que es dedica als quàquers. Des del projecte del centre, des del context de l'escola, cal plantejar les grans preguntes religioses, que són també preguntes culturals i individuals, i com hi responen les diferents tradicions religioses: la vida feliç, la llibertat, el sentit de la vida, la realització personal, la mort, la fonamentació ètica, les relacions humanes...

El plantejament que en fem a l'escola no pot ser excloent. El respecte a les creences de cadascú, una presentació rigorosa de la religió i un plantejament crític del fenomen religiós són compatibles. I això es pot fer amb metodologies semblants a les que usem en les ciències humanes, les ciències del pensament, la història.

Avui, en el nostre context plural, "post-catòlic", multicultural, multiideològic, multireligiós seria, segons el meu parer, el moment de fer un determinat gir en la metodologia del treball de la religió. Caldria acudir i estudiar més les fonts: els textos bíblics, l'Alcorà, el Bagavad Gita i altres textos bàsics de les grans tradicions. Dues referències que conec m'animen a aquesta proposta. Una és la secció *Bíblia i escola* de l'Associació laica de cultura bíblica per a l'escola a Itàlia (http://www.biblia.org; http://bes.biblia.org), i l'altra és desenvolupar l'experiència d'escoles públiques franceses que fan bones introduccions a la crítica textual de la Bíblia. Normalitzar un treball crític històric, literari, cultural, religiós de la Bíblia i d'altres grans textos religiosos seria una manera d'entrar en l'essencial del món de les religions i de la seva diversitat i tenir més elements per considerar els aspectes socials, culturals, i per aprendre i respectar la diversitat. Crec que també fora bo seguir el debat actiu que des de fa anys es duu al Québec sobre la introducció de l'ètica i cultura religiosa a l'escola, accentuant la vessant de l'espiritualitat i del compromís.

Cal una formació específica del professorat. Cal professorat ben format en els diversos nivells apuntats. No seria per a mi suficient que els professors del fet religiós estiguin només formats en algunes de les perspectives, sigui la social, la teològica, la psicològica. Però molts professors d'ètica, de matèries socials, de matèries artístiques, de filosofia, de ciutadania, d'història, amb els complements o especialització que es consideri, podrien donar aquesta matèria. Si pensem que la docència ha d'esdevenir més competencial i d'equip, les possibilitats que se'ns donen seran majors. És l'equip qui ha de poder donar la matèria, no una persona sola. Per a mi, a l'escola, és més desitjable el generalista especialitzat.

Diversitat religiosa familiar i diversitat religiosa a l'escola

La diversitat cultural i religiosa familiar afecta directament com l'escola pot respondre a aquesta diversitat. Hi ha una gran diversitat d'expectatives de les famílies sobre l'escola que influencien la resposta de l'escola. Alhora l'escola té una identitat des de la qual ofereix el seu servei educatiu.

Hi ha persones que escullen una escola per raó de la seva confessionalitat, i entre aquestes n'hi ha que troben molt adequat el que es fa, i altres que ho troben insuficient. En tant que les famílies opten per una determinada escola, la majoria valoren positivament l'oferta de l'escola, o en tot cas no els molesta. Inclús en el cas de famílies de tradicions hindús o musulmanes. Algunes famílies musulmanes i hinduistes comenten que han triat una escola cristiana perquè té en compte, treballa i respecta l'espiritualitat de la persona, i això és bo per als seus fills, encara que no sigui des de la seva tradició.

Per l'anterior no es donen interferències a causa de determinades celebracions. Es donen casos, com deia abans, com el de quan se celebra una festa important hinduista molts dels alumnes d'aquesta tradició no assisteixen a l'escola per a celebrar-la en família o en comunitat. O el d'alumnes de tradició islàmica que respecten el dejuni durant el Ramadan i han assistit a l'escola amb normalitat. Alhora aquests mateixos alumnes participen quan es fan determinades celebracions cristianes.

El caràcter voluntari de les celebracions o propostes com per exemple la primera comunió, les confirmacions, recessos confessionals, facilita la integració de la diversitat. També es dóna que s'ofereixen activitats no docents al voltant del fet religiós que són explícitament confessionals i alhora se n'ofereixen d'altres per a alumnes que no vulguin tal explicitació. Però no-explicitació religiosa no vol dir no-res, vol dir altres explicitacions que cadascú ha d'elaborar i l'escola ha d'ajudar a que l'alumne es plantegi.

El repte que la diversitat religiosa posa a l'escola és molt gran i no permet solucions simples. En una societat com la nord-americana, "la societat més religiosament diversa de la història" com deia Peter Berger, en la qual la diversitat està molt més integrada que en el nostre cas, es dóna que en escoles religioses hi ha el càrrec de responsable de la diversitat. Aquesta persona té la missió de vetllar perquè la diversitat cultural, religiosa, ètnica i social estigui present de manera equitativa en tots els àmbits de la vida de l'escola. Això vol dir parlar molt, dialogar amb alumnes i famílies des de la pròpia tradició pedagògica i religiosa. La diversitat religiosa en un món que es "re-magifica" ens demanarà una major profunditat de diàleg des de la identitat i el respecte.

Algunes referències per ampliar

Berger, P. (1999). *El dosel sagrado: para una teoría sociológica de la religión*. Barcelona: Kairós

Chilton, J. (2007). *The Death of Religion and the Rebirth of Spirit*. Vermont: Park Street Press

Direcció General d'Afers Religiosos. Generalitat de Catalunya. (2005). Cultura religiosa a l'escola. Jornades internacionals sobre una assignatura aconfessional. Barcelona.

Debray, R**.** (2002). *L'enseignement du fait religieux dans l'école laïque*. France: Ministère de l'éducation nationale

Centre UNESCO de Catalunya. (2001). Declaració, *Cultura Religiosa per als Ciutadants del Demà*. Barcelona

Council for Catholic Maintained Schools. *(*2005). *Diversity and inclusion in Catholic Maintained Schools*. Northern Ireland. County Down

Duch, Ll. (2001). *Antropología de la religión* Barcelona: Ed Heder

Essomba, M.A. (2008). *La gestión de la diversidad cultural en la escuela.* Barcelona: Editorial Graó

Europe Council. (2007). *Religious diversity and intercultural education: a reference book*, Strasbourg: Council of Europe Publishing

Fernández. E., Fons. C., Forteza, M., Garcia-Romeral, G. *La diversidad religiosa en los centros educativos catalanes: un elemento para construir identidad*. Dins EMIGRA Working Papers, 7. Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Sociologia.

Filliot, P. (2011). *L'éducation au risque du spirituel*. Paris: Ed DDB

Direcció General d'Afers Religiosos. (2010). *Guia per a la gestió de la diversitat religiosa als centres educatius.* Editorial Mediterrània

Hadot, P. (2009). *Filosofía como forma de vida.* Barcelona: Alpha Decay

Hervieu-Lége, D. (2005). *La religión, hilo de memoria.* Barcelona: Ed Herder

Le développement spirituel en éducation. Actes du colloque tenu à Québec 11 et 12 novembre 2003. Gouvernement du Québec, Ministère de l'Éducation, 2004—03-01279

IESR. Institut européen en sciences des religions: http://www.iesr.ephe.sorbonne.fr/index.html

Le Monde des Religions. *2050. Quel avenir pour les religions?*. Nº 55. Sept-Oct. 2012

Projecte REDCo. Religió a l'educació a Europa. Universitat Hamburg. Recuperat 22 de novembre de 2012 a http://www.redco.uni-hamburg.de/web/3480/3481/index.html

Torradeflot F. (2002). *El diálogo interreligioso. Textos fundamentales*. Barcelona: Editorial Trota